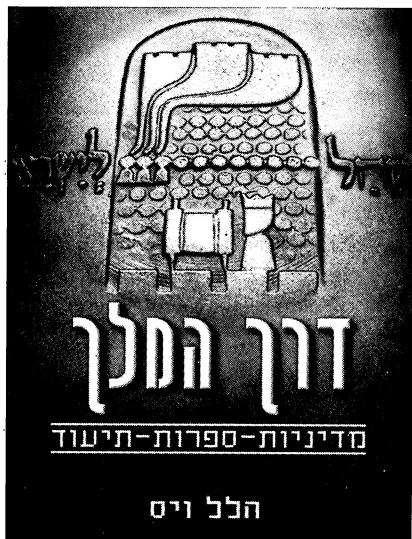

נס הרהבית בשירת אצ"ג

הלל ויס

nocחות הרהבית בשירת אצ"ג בשיאיה, כרוכה בחתולות "נס הרהבית"¹ הן לדובר בשיר והן לקורא, החוויה התרחשות בזמן המפגש עם מערכיו השיר, כשהשפעתם החזקה מהדזהה, מצטברת ומהפנתה אף לאחר ההינתקות מקריאת השיר. דוגמת המופת הוא "שיר העוגבר":² "העוגב הקדמוני של מקדש אללהיך בחר", שבו תהליך ההתעלות הקשור במבנה השיר, בהתגברותו, ובביטוי נגינת המגרפה במקדש בניגון העוגבר המשורר.

ואל אָבְרַהָמִתִּיה קׂוֹלִים דְמִים, דְמִים, וּמְאַד
רוֹתְחַת אֶחָבוּ, כִּי סֻפְגַת קֵיא טְפַגַת
עַד עַלוֹת עַמְדוֹת הַשְׁחָר.
אוֹ קָרְחָזָוּן עַל מֶר הַבִּית; אֲנִי פָוְתַח שַׁעַר פִּי וְחַלְבֵּא
רְבָנָס קְרַבְּי:
לְזֹם שְׁלָם בְּנוֹרָאָזָם...
וּמְאַד נִי לִי לְבִתְדֹּזּוֹן בָּאָוָרְהַבָּקָר, כָּל חַיּוֹם –
כְּלַבְּיִ יְסַפֵּר דִילָה רִינָה.

(ג) 73

שאגת הארי כשאגת האלים, מופיעה בפתחת מגילת האש' לבאליק, זו יעקה העם הגדולה, יעקה החורבן, הלביא – האלוהי-המשיחי, מתعبر בישותו של המשורר עם השער שבתוכו, בפתחת שער הרהבית. הוא nocח באינסופיות כוח הספינה שלaben השתיה, הקולעת כל הלילה ללא הפוגות, במקומות את דמי הזבחים, את דמי כל הנרצחים בכל הדורות. מוטיב זה מבוסס על אגדות רצחיהם של זכריה הנביא בהר-הבית בידי הכהנים, כיון שניבא

ה nocחות הריבונית בהר-הבית – במקדש – היה תכלית שירותו של אצ"ג:³ "ובמפתח הארץ בידיו לשער המקדש/בלחק הפשית". אmons הדרך אל ההר רב-תחרחותים ומגורר, כמו צוין: "אין נס בְּנָפִים לאゴף: שִׁימְרִיא וַיַּעֲזֹב לו / קָעוֹף פָּסָף תָּזִירָף".⁴ אך אם יעל אלתו במצוותו הנוכחי, אז יוכת במלוא הזועה, החרון והכאב של החורבן ומשמעתו:

כִּי לִילָה-לִילָה בָּא לְבִיא עַל חַר הַבִּית וּבְחַזּוֹת
זִירְהַפְעָשׁ בְּעַנְיוֹן וְהָוָא שָׂוָאָג בְּרַחְבָּת מְחוֹם
שְׁאָגָת דְּנִי שֶׁל אֱלֹהִים, שָׁאַי הַזְּמָה לָה בְּשָׁאָגָת.

וְאַנְיִי יְהִיד בָּאָרֶץ זֹאת אֲשֶׁר רֹואָה אֶת הַלְּבָיא וְשָׁוֹמֵעַ
אֶת הַשָּׁאָג – – –

פרופ' הלל ויס מלמד ספרות עברית באוניברסיטת בר-אילן. חבר מערכת נתיב. ספרו דרך המלך, מדיניות – ספרות – תיעוד בחוץ-ארץ אריאל (פרק) הספרות בהשתתפות קרו יצחק עקיביו, אוניברסיטת בר-אילן) עומד לראות אור בקי 2003.

להתבטה דרך ואמצאותן. בדומה למעט האותיות 'סמן' ו'מס' [ספיט], שבנס היו עמודות באוויר בתוך להורות הברית, כיוון שהן אותיות עגולות וחותמות ולא היה לחן שום חיבור לאבן שמננה נחצבו.⁸ למדי מטלמי רומן צמן העוסק בנושא המיתופואיסיס, שהוא כהגדתו – מימוש חדש של היצירה על ידי הקורא היוצר בקריאתו מיתוס מתחדש, מעין הסבר למושג עס⁹ שעיקרו: ביוגרפיה אישיותית שנחתה ביצירה קודם שהוגשמה בחים ובהיסטוריה הלאומית. כל קורא של ממש מollow את הנס החדש, נסחף אל מעגלי הנפש הסוגוטיביים הנחשפים בשירה, ובז' בז' הוא נגאל מן הים המתבעי.¹⁰ כך הוא מוחלט את האינדיבידואציה של היחיד המשורר, הנברא מחדש.

לכורה, אין כל צורך בציון תפישות חילוניות בהתמודדות עם שירות אציג, ואפילו לא פסיקולוגיות, צבירויות או אישיותיות, למושג או להכרה בקטגוריה האפשרית והמורכחת של הנס. אך החתנתגות היסטורית החריגית-העובדתית-החוורת-על-עצמיה בעקבות, כמוות מקרים המעידות על דחייתו של כל לך היסטורי לצד הגאולות המזדמנות הזמנויות-בינתיים, כופה על חוקרי אמת דחף בלתי-נלאה להסביר בכליים רצינליים תופעות אירצונליות. הדרך הארוכה הזה היא לעמיס הדרך הקצרה לצור את החיבור שבין הנס לעובדה. פרשת אורי צבי, והמתנה שבינה בין פרשת הגאולה בדרך הטבעה דוגמת הציוויליזציות הנורומטיבית ומיצגי הדת הרגילה והבעל-ביתי, מבטאת את ההתמודדות הנדרה בכוח של אציג, המעמידה את חוקיות הבריאה וההוויה כולה מול הבנאליות הכלילית. התמודדות זו היא המוביילה בהכרה להכרה בגאולה השלמה כצורת קונספסיה מوطבעת במסטריה של האנושות כולה, בין אם היא מתנדגת ומתכחשת לה בכל ישותה הגויית-מדgal-בללית, הגלובלית הבולעת-כל, המתנגדת לשות היהודית הנבראה, ובין אם היא נשابت אליה.

הכרה זו היא המסד הבסיסי בהערכת ה'פונמי' של שירות אציג, שהוא מושג שנטבע על ידי ברוך קורצוויל בספריו בין חזון לבון האבסורד¹¹:

"אין ביכולתם של מתנדדי לעמוד על ההכרה שהירות גראנברג בוקעת ועולה מחוקך מעינות חזות ראשונית, אוטנטית, שהוא רואה את ההיסטוריה, על שלל תמנוניות וכוחה המטפורי, שהוחות נוכחות חייה של היסטוריה אלה. וביחסואה עם ההיסטוריה של אנשי המדע והפוליטיקאים היא מטאה-היסטוריה".

ומוסיף קורצוויל בפרק "העולם באספקלריה של המיתוס"¹²:

"שירות אציג מייצג את הניסיון הנעו והרציני ביותר בסיפורתנו לחשד את המיתוס העתיק של עמו. המיתוס הזה אינו פיקציה. הוא המשך שבסמ羞. ומיד יש להוציא ולומר, שהתחדשות המיתוס לא נודע תפקיד אסתטי או דתי-מוסרי בלבד. לאקטואלייזציה של המיתוס יש **משמעות פוליטית מובהקת**".¹³

חרובן (סנהדרין צוב, ובמקבילות רבות), ודומו אשר תסס על האבן ללא הפוגות. מכך איזומה זו אלה נופל הלביא-המשורר מדי בוקר ושווה בה כל היום, היא בגדר של "קץ חוץ" (דניאל ח, ז), סוף כל הנבואות, הממד האפקליפטי המבשר חרובן וגואלה, כאשר ההזדהות האישית מלאת הצער עם ביטודה ועם הזועה של דואות התרחקות האולה בפלרוי יוסף דליה ריביה, מלבה את הטירוף והזעם מתוכם מתחולל השיר החזוני.קשה והרט-זגולר היא العليיה השיזיפית, המסתכלת וכפויות הטובה במעלה ההר, העשויה להסתois בתקום תוך המקובל יוסף דליה רינה.⁵ החשש לחתרסקות בתהום תוך מאמצי הפעלה הוא רב, ولكن המעוות הוא, פעים רבים, הדריך להגיע עדין.⁶

האבן השואבת שמעבר להוויה נורא היא הליבה של הר הבית ועליו בעתיד המקדש, כתר דוד והגביל, העוגב או המגרפה, **כל הפלאים שדובב את כל העולם** כמרכזי Shirton. העפלה אל ההר אינה אשית אלא יוצגו וביטויו להשבותו האפשרית בפועל של העם היהודי למועד השאיות המחייבות של הנSTER מן היהוּי הלאומי. זו ההשתחררות מהכוחות המושכים "למטה משקען".⁷ ההינשאות מעלה פועלות גם מכוח תאوت האדנות והריבונות. זהו הנס שהצלחה אציג להשיג ולהביע במוקדיה של שירותו לא רק כסימונו מטריה אלא ביצירת הכלמיה וההעפלה מתוך חיבוטי המהילך השירי ואף מוחוצה לו, בהטעורות ה"מיתוסים" בדרך החיים עצם. אציג שאב את מלוא הפטנציאל הלאומי החבוי במקורות היהודים הכתובים: בכםויות החבויות, בכיסופים, בתפlications ובהיסטוריה המוכחת אותה הוא מכונה "באר הדמים העברית". אציג הכהלים, העצים ורעננים בשירותו. מובן מליין, הרהבות בשירותו איינו נושא לעצמו. והוא איינו רק 'מקום', ואפילו לא 'מקום', בהא הזמן, הישות, הלשון ודימוייה הטבעיים [מיתוסים] השורים בנקודות הגרעין ובמעספם של נושא-האב: ירושלים, המקדש, המלכות, המשיח, המשיחיות והדמויות הקשורות בכל אלה ובראשם דוד המלך. הנושאים יונקים כוחם מסגולתה המיוחדת-הנחצת של הלשון העברית והנביאית,⁷ לרבות המצלולים והחרוזים; כלום שוררים הן בציר הזמן המטאה-היסטוריה, המציגות המתרחשת בזמן כתיבת השיר, שהיא תמיד אך ורק איזאה על מציאות שהתרחשה בעבר והונבעת ממציאות-העל המכונת את כלל ההיסטוריה, והן מן הציפייה לעתיד לבוא הקروب.

ג מסגרת זו נצלטמצם לעיקרים אחדים הקשורים בנוסא הרהבית. לא נכון לציין את המובאות הרבות המזכירות את הרהבית, כינויו, הרמזים, המרמזים לו, ובוודאי לא נכון לגעת בנושאים המסתעפים, אלא באחדים בלבד, הטיפוסים לשירות אציג. כאמור, המשורר הצליח לבטא אותניות ומלים את הבלתי ניטן לביטוי, ולהגעה לפעים להשתחררות מהפיזיות של התמונות והאותיות, על אף שאין לו ברירה, אלא

סיפור-שיר קצר שפרסם אצ"ג ב-1922¹⁹ המתיחס לזמן מוקדם יותר בחיה המשורר. אצ"ג חזר ומספר כיצד אבות משפחתו, הסב והאם, הציבו עבورو על ייעודו, ההר והמקדש, כאשר בסיפור הנוכחות הסבה המרתת מציבע על הכוון הנכון, אל מעבר ממש, היא המורה שבחר:

지도 הגוזלה שטוחה באoir, היד מראה על איזה מפרק
רחוק ומפשיטים רוצדות.
שם, שם... ארץ יש... ושלג אין, אביב שם.
[...]
בית מקוש מחדן. בית מקוש על מרום הארץ.
מנורה גודלה
בעורתך, מנורתך זקב - - -

שתי היצירות "מיין מאמען" ויאנכי וסבא בליל חנוכה"
מעידות כמה עדים כי גם בתקופות היקומייסטיות' והניאויליסטיות' ביצירתו של אצ"ג, היו מכובדים לאומניים עמוקים יותר מכל ההוו היריבני. נראתה גם שאפיינן את התקופה הפרועה זו בחוי גרינברג. נראה היה גם הפואמה הארוכה ביידיש מעפיסטע,²¹ שהיא שיאה של התקופה זו, מבטא את המשיכה לשטני והמאבק בו בשירותן, כמו משיכתו המושרש אחר מי שכובדים בהזות הנורמטיבית ישייח' שקי' למינם, והעמדתם כדמות יסוד ומופת. כל אלה הם נתוניים שהיבטים לעמוד בידיעת הרקע של העמדת נושא הרהבות ביצירתו אורי צבי גרינברג.

몹יב חשוב נוסף המתקשר לעניין הרהבות נרמז כבר בנבואה השואה והחרובן של אורי צבי ב-1923, ביצירתו ביידיש "אין מלכות פון צלט" ("מלךות הצלב"). אורי צבי חזה את הסכנות המאיימות על היהודים החיים באירופה, אבל לא רק שם!

עליריה תשאָר, צְאָרים של בְּשִׁים, עינִים צְפִּים
בערְפֶּל
[...]
פֿוֹסְאנֵנִי; עַזְמַה בְּיַעֲרֵן דְּנִי שְׁבָאַיּוֹפָה
בעמְקִים עַרְזָן לִילְזָתְן דְּנִי ומְגַזְרֵן בְּצָלְצָלִים
חוֹלְיכָנוּ אֲלַמְדָרָבָר, זה הַדָּלָעַס הוּא בְּמוֹנוֹ!
אֲךָ מְתַנְיָרִים בְּבָשִׁי צְאָנִי יַעֲזֵר מָולְד סְמָר
פָּמוֹ חַרְמֵשׁ עַל צְאָרִי

[ההדגשה שלי – ח.ג.²²
(תרגום בהטעמה אשכנית – שלמה צוקר)

כבר כאן, לפניו לארץ, מופיע סמל האיסלאם השוחט! הוא מוטיב השחיטה בהר הבית באמצעות הסהר שעיל מסגד עומר, החזור ומופיע מיד עם עלייתו לארץ, וכמעט מתמשך כחויה אישית. כפי שנראה להלן, כבר במחוזר השרים הראשונים שיכתוב אורי צבי בארץ ישראל תחת הכותרת יאימה גודלה וירח, החזו יהפוך לדימוי קונקרטי האחזו במראה ובחוויה.

ל
וזה הערה על-פוליטית, מחויבת המציאות. לא נראה שהשימוש הציבורי בנושא הרהבות יכול היה להתקיים כפי שהוא חי ביום לבן האומה, בתוך

מושג המיתוס במשנת קורצוויל מלובן באחת מהגדורותיו הרבות, כדוגמת הנישה המוצגת אצל משה שורץ:¹⁴
"אפשרות גישה חיובית למיתוס, שאינה רואה בו אגדה במובן הפנטזיה, כורה של שקר פואטי, אלא בדיקת הפק – סיפור שלאמת שאינה נהגית במלים אלא בתמונות."

לא יהיה נכון להציג את אצ"ג ואת עולמו השيري כנטוע בתוך העולם הדתי כפשוטו, כפי שהוא נتفس על ידי יהודים או רתודוקסים נורמטיביים. שירות אצ"ג ודאי שאינה או רתודוקסית, ועם האפיקו או הניסיון להכינסה לקטגוריה או רתודוקסית, הוא אISON לשירה זו ולפעמים גם לאמונה החיה. לצורך הדבר יש להביא בחשבון את הביגורפה המרדנית של אצ"ג, היינו נצר לששלות של אדמוניים שני צדי הירוי, להבין את רוחות התקופה בגליציה המערבית, בלבוב, בראשית המאה העשורים, היטלטלותו כחיל בחזית בלחמת העולם הראשונה, החוויות האומות שעברו עלייו ועל משפחתו בפוגרום של 1918. אישיותו הסוערת מאוד, השוריה בחלק ניכר משיריו, העים בתנוזות קיצוניות של מחוורי שירה, העים בין מניה ליפריה, בין ניהיליזם לאמונה, לפחות מובן משיריו, הטוטאליות של תפישת עולמו ותפיסת 'העצמי'¹⁵ שלו, והעדות שמעוזות יצירותיו הראשונות, המכוננות שלא מדעתן גם לעניין הרהבות, גם אם אין נקבות בשמו, כמו המשיכה לעניין הגובה השמיימי.¹⁶ בפרט חלק מיצירותיו המוקדמות והmagnum opus, דמיות היספרום הקצרים, בהם עסק באופן יסודי ומועיל מאוד *לינזנברג*.¹⁷ גם שיריו של אחר מלחת העולם הראשונה, ובאותו ברווח יותר בשיר 'מיין מאמען' [אמ], שהתרפס בספריו פארנאכטנגאלד [זהב בקרערבייס], וורשע, 1921.¹⁸

השיר, בתרגומו של שלמה צוקה, מופיע בקטלוג התערוכה' המספר את מסכת חייו של אצ"ג, יחד עם מידע חשוב ביותר בהקשר היוצרים השירותו, ומלווה בהערותיו המחברות של חנן חבר [אווצר התערוכה]. "ויהיא, במוותה [...] בקילוח הדק של זרם הדמים מנפשה [...] ועדנה מצבעה ביד ועודת עבר המקדש הנוגה":

הוּא אַמְיִ הַזְּרִתִי הַנּוֹגָה, הַקְּפֹוָה
אֶת מִפְתַּח גּוֹלְדָק נִיסּוּרִי בְּבִבְקָ
זְעַטִּי, בְּלַכְתָּק בְּגִיאָ, גִּיאָ צְלָמוֹת,
גְּאַנְקָ וְגְזַעַךְ עוֹד נְפִישָׁה לְאַשְׁרָה,
בְּאַפְרָה הַלּוֹהֶת שֶׁל נְפִישָׁק תְּלָמִי:
אֶת בָּנָךְ לְרֹאֹת מְכֻנָּר בְּכִתְרַ הַאֲבוֹת...

וּבְזָהָר שֶׁל שְׁקִיעָה עוֹד אַרְאָה אֶת יְדָךְ
לִי מַוְרָה עַל הָר נָצָר עַלְיוֹן עוֹד נְצָב
מְקֹדְשָׁם הַמִּיטָּם שֶׁל אֶבְוֹת הַקְּדוֹשִׁים – –
חוֹשְׁבָת: אַנְיָה הוּא הַיְחִיד לְעַטְרָ
בְּבָגָד שִׁירָאֵין תְּקֹדוֹשׁ וְלְהָאֵיר
שָׁבָב מְקֹדְשׁ בְּדִמְמָת שָׁעוֹת בִּין-הָעָרִים – –

(שם, ע' 40)
(ההדגשות שלי, ח.ג.)

תנועת הייעוד של האם המורה, המכוננת את הדבר אל הרוב, מופיעה גם ב"יאנכי וסבא בליל חנוכה...", שהוא

- ותגבותתו לה ב"ירחובות הנהר" לקרה שנות החמישים;
- מלחות השחרור, אובדן העיר העתיקה והמקומות הקדושים בית-לחם וCKER רחל, והחשש מבנאות ירושלים (כרכים ז' ח' [ספר העמדיות] הכוללים את עיקר שירי הר-הבית, כמו מהדור השירים "על פניה הר-הביתית" בכרך ז', המכיל את השירים "פתחה לחולם בהלה", "חולות הבלהה", "במושאי החלום — רנה", עמודים 56-51; "יבמי אשמת שרון" עמודים 63-60; והשיר הפליטי המובהק, הטסמנטי "ישראל בלי ההר אינו ישראלי" עמוד 101, ו"ירושלים הניקמת", שם. חזורים ומעלים את תוכאות הויתור והכינעה הנפשית בימים ההם ובזמן זה;
- שירות שנות השישים עבר ששת הימים — המבוא בפירות השירתי "מעמד הבורא בבריאות העם — בהר הבית בירושלים";
- מלחתה ששת הימים והתחלה מסע הויתורים, הויתור למשעה על הר-הבית;
- תחילה השלם של שנות השבעים.
- כל אחד מהליכים הללו הוביל קבוצות Shirim דומות ותגבות דומות, הנעות בין יאוש מוחלט לתקות עולם.

לאחר פטירת המשורר, 1984

לס פרץ האינטיפאדה הראשונה ויעידת מדריך, אנו חוזים בוואריציות של ימינו: היהודים במושג ידיהם מתלבטים, רוצחים לבסוף מן ההר, ואינם יכולים. מעד אחד "סלע קיומני" ו"קודשי ישראלי", כלשון ראש הממשלה נתניהו וברק. קריסטת קמף דיזיד השניה גם בגין אריכונונו של ברק לוותר על אחיזה בהר הבית ומאידך שיתוך פעולה של כל ממשלה ישראל וכל המפלגות עם הוואקף בהرس הר-הבית ובהתנחותו לו, תוך סגירתו בידי יהודים נגד יהודים.

המופלא בשירת אצ"ג, שהוא הצלחה לפעים, באמצעות פרסטקטייה, להיחלץ מרבדים המיתרים המגושמים ולהעניק להם מימד של ממשות אינטלקטואלית מנומקת ומוזקפת. שירותו אינה נתקעת בתמונה, אלא מרמזת ומכונת אל מעבר לה, אל חוץ הנטווע בעtid. בשירותו יצר פעים רבות טרנספיגורציה, עיבור נפש ונשמה שלו ושל הקורא, המחשש ומוצא בשירותו את היסודות הנפשיים המוטמעים עמוק על סמל הר-הבית והמקדש. הוא זוקק מיתוסים ושבורי כתובים לאמונה חייה, ונתן לאמונה החיים לבוש אישי-Amnoniy, פואטי וסיפורי, שלמה בכל יהודי הקורא בשירותו את הכוחות המכונינים לפעים יהלא מודע הקולקטיבי,²⁵ כאשר הוא מכון אותו בכיוון התעוזה והণיכזון ולא בכיוון "המפלה והפיסוס".²⁶

הנקודה הפסיכו-פואטית — הmittos של המרכז

להתמודדות עם נושא הר-הבית יש לתת את הדעת למסדים עקרוניים בשירת אצ"ג, הקשורים ב"mittos של המרכז".²⁷ עניין המרכז או המהות אינו עוד מיתוס; הוא תנאי קיומי לייחודה של האדם. בסיסו הוא נתן זוריאנטרופופולגי בסיסי. ידוע הפסיק מתחילה פרק

האזורים הקיומיים, ללא נוכחותה של שירות אורי צבי גריינברג. דמיות שהובילו מראותו את הנושא בדרכו, הדור שלאחר מלחמות ששת הימים, כמו יהודה עציו וגורשו סלמוני אינם דמיות אורתודוקסיות מובהקות, כל אחד כדרךו. אבל לא שירות אצ"ג לא היה לשם סדן לרקוע עליו את מאבקם-מאבקנו. בפרט יהודה עציו, היהודי מקיים מכוונות, אשר הפנים את לשונו וועלמו של אצ"ג עד מאד ושילם על כך מחיר רב. אך גם עולמות יהודים נורמטיביים יותר כלולים בחוץ הגאותה של עציו.²⁸

אנמי הרחבה, ואחריהם כל תנועות המקדש האחרות, היו לפה המקדים אומה שלמה. הנושא הולך ונಡק אף בלב אישי הלכה מובהקים, והופך לאבוקה גודלה. שירות אצ"ג עוסקת בלובי החוליה החכרית בין הציגות הנראית חילונית, ובאמת היא תנעה משיחית מוסווית, בין היוזות השורשת ביותר — היוזות האגדית. מהלך זה נהיה אפשרי בזכות תרומתו של אצ"ג לתנועות המרי והמחתרות הרויזיוניסטיות לפני קום המדינה, ולכמיה הגולה הלאומית לאחריה.

כמובן שאילולא שחזרו ירושלים במלחמה ששת הימים, בעל כורחונו, הייתה שירות אצ"ג נורוות בגזר זיכרונו ושרתו כיסופים וקובלנה, ולא כشرط מחייב סוחף, החולך וגובר בנפש, שיש לה כת עות תוקף אקטואלי טהור. הטירוף מיום ליום ומטרף את הדעת לכל שהר-הבית טgor. הטירוף הזה — מה יקר וחשוב הוא — מלבה את הצימאון הנפשי לשכנות אל-חי: "עד אמצע מקום לה, משכנות לאביך יעקב" (תהילים קלב, ח).

אצ"ג לא ימציא את הר-הבית, כפי שהיו טוענים אולי כמה היסטוריונים חדשים או אנשים שהמושג 'קהילה מודרנית'²⁹ חביב עליהם. כמנט השואב הצליח באופןו אוטנטי לרכי את מכלול הנושאים ההיסטוריים והתודעהיים, הדמיוניים והאגדיים והנושאים ההיסטוריים הקשורים בנושא, שחלקים מופיעים בכתובים יהודים לדורותיהם ובחלוקם והתוכנו לדימויים הקשורים באסכולות שרויות וכוכריות יהודיות בנות זמנו של אצ"ג, כמו האקספרסיוןיזם והפוטוריזם וכיוצא בהן. אצ"ג התיכון פסוקים ושביריהם, מדרשים, אגדות וקטוע זוהר לעולם חי, טוטלי ואקטואלי, יחד עם זכרם הצפוף של מאורעות ההיסטוריים הקשורים בהר-הבית ובירושלים מאז ימי המלכים בבית הראשון, תקופת הבית השני וחורבנו, זומו של המשורר עצמו.

אצ"ג חי את הגלים ההיסטוריים של הגאות וההשפע הלאומיים, שפעמים היו מעורבים זה זהה, כמבואר בספריו:

— עלייתו בשנת תרפ"ד (1923) בה נאלץ לקליט עד מהרה את המיצאות הקשה בארץ, החרטה על הצהרת בלפור, המשבר הכלכלי, התקפות הציוויליזציית ביחסון אחד הלאגונוט'

— פרשת מאורעות תרפ"ט (1929) וראשית שנות השלושים בספר הקטוווג והאמונה תלך ג', כמו למשל השירים המפוזרים "באונייל לד אספער" ובכתב המכחנה". וכן פרשת המרד הערבי והועודות הבריטיות שבאו לשם החלוקה, מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939) ואחר-כך פרשת השואה

כמעט ארבעים שנה שاكتוט בדור³⁶ כאן, אחושוב בפלייה על אייכולמי זו להבע את המראה בהר³⁷, מקור חיות, ואת נשימותיו במוקם. כל נופיה של הרני של אלוהים הם, ונונה מזלותיו עליהם; וליתן אתר-פנוי-מניה³⁸, ידעתי מאו ומתמיד; אלא כוּהוּ הזה אשר ברוחבת הרהבית לא ראיתי מעודי במוחות זוהר כו. זוהר בחטלתו וזה המקום שבו בחר אלוהים למשכן לו³⁹ במרוכז: מכל זוהר שבנווהות.⁴⁰ גם מילים אלו אין ממעות אפילו "בקירוב" את טעם מראה הנוגה הזה. התייחס פלאג'ו⁴¹ לעצמי בתוך הפלא האלוהי הזה. לפטע פתואס באהeli לההרגשה, שהרי לכآن באתי בימי קדם עם אבא לחוג חג עלי רגל ולכרע לעצם אבי. לפתואס ידעתי לומר: ירושלים לב העולם,⁴² ואין עולם ממשמע עולם אלוהי, שאינו אלא ברומו עבר דרכך לב ישראל... בהרהבית, מרום הרים⁴³ במדת השכל העלם מכל רעיון...⁴⁴

החויזון המתוי המבווע בשיר אף חותם את שיר השיא של אויר צבי גրינברג, "שיר העוגבר", בו הוא והאל הופכים אחד – "הפקוקם בו אעומד הויא גלי בראשית אַךְתָּה" – כמו בשיר "ילרבִּי יוֹסֵף דְּלֵה רַיְהָ" בו המשורר, הלביא, דוד ואלוקים הופכים הויהו אחת.
מחשורת הללו אנו נוכחים כי שירות אציג'ג היא חיפוש שכמעט מצא עצמו מריאשטו, משעה שעלה לא-רץ. מרגע שדרוכה רגלו בקנטורה של גזות ועלת סואץ, החל במסעו אל הרהבית, ובהיקף העמוק והרחיב ביotor, "יעזע רבות בזען תעה יתעו ביבְּרָאָדָס, המפשע יקחיהם והאינה תובלים – – – בְּגַשְׁתָּאָחָרָוָה הָיא יְרוּשָׁלָם".

איימה גדוֹלה וירח

הקובץ "איימה גדוֹלה וירח" הוא מהוחר השירים הראשון שנכתב ונדפס בארץ ישראל ב-1924. אציג'ג, עליה אראה בתאריך כי"י כסלו תרפ"ד, 4.12.1923, ומיד החל מפרסם מאמרם ושירם.⁴⁵ במחזר הזה, ובהתיחסות המאוחרת אליו בשיריו הבאים, עליה העדות החותנת והעומקה לראשוניות מיקומו של הרהבית בשירת הארץ ישראלית לא רק כמיתוס, אלא גם כביטוי לחויה שקיבלה מדרים מיתיים:

כל כתבי, ברך א' עי 50:

מַגְדֵּל דָּוד, מַה פְּלִילִי יְרוּשָׁלָם בְּאַיִמְתָּה, אַיִמָּה גַּדוֹלָה
ニירם והיא גשםות על גלגולתי;
מַחֲיִ רַוִּסֶּה: הִיא בְּפִים. בְּלָה מִם הַגְּלָלָת. וְתַּנְפֵל
קְרָרוֹן יִשְׁבֶּן! עַמְקָם, בְּפִים וְעַצְמוֹת – – –
[–]

עד שיטוֹ רָאשׁ זוּ זָהָה מִנִּי צְנָאָר
[–]

חֲצֹות לִיל. יְרוּשָׁלָם הִיא הַבִּירָה לְגַرְקָבִים. הִיא
הַמְּלֹכָה לְמַטְלָבִים וְלִמְוֹרְטִים שְׂעֻרָתֵיכֶם – – –
[–]
– בּוֹ לְמִינְעֵץ חִירּוּשְׁלָמִי...
[–]

הציטוט המופיע בשורות האחורונות הם דברי הפייטו והחולשה של המיעץ הירושלמי שהוא, מפיסטופל, הוא המלשון והבוגד, בהמשך הסובלט⁴⁶ ואיש השלטון; והוא גם

פ', ד: "עַם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית וְדַרְרָה קָוָן לָהּ, אֲשֶׁר שְׁתָה אָפָּרְחִיקָּה אֶת מִזְבְּחָתִיקָּה, הַיְּצָבָאָות מַלְכִי וְאַלְקִי".

כל בני-האדם, כמו שאור בעליך-הימים, שוואפס אל הבית כל מעוז מון ומחהסה, כאשר הבית בהא הידיעה, הבית של השבט והמשפה, נטאש בכל הדתות באמצעות מושג המקדש. אציג'ג תפש, אינטואטיבית ואינטלקטואלית, במונה השונה בעולם היהודי בעניין זהה מטופעות דומות של הרה-בריה. מהו הקשר הרוחני המטא-היסטוריה בו מושג הרה-הבית והמקדש ומושג האות והלשון, כלומר, השירה והגיוון, מכל המושגים התודעהיים הרגילים, וכייד הזוא מתקשר למכלול הטמלים הלאומיים ולהיסטוריה בפועל. בעניין הרה-הבית מתולדות כל הקדושים, כמו המשנה המפורסת מ"עשרה קדושים ח'רו" (משנה, כלים א, ז). התהילה הקונצנטרו של המעבר ממעגל חיצוני למעגל פנימי יותר, לפני ולפנים. המיל, ההיכל והדביר, שלושת המהנות – ישראל, לוייה וכחונה, נושא הלפני ולפניהם. הנושא מווה קריטיון לפוזיציות ואופוזיציות שונות בשירתו ובعلמו של אציג'ג. מה ששותח חורה אל מחוץ להר-הבית הוא בוגדי; מה ששובב פנימה הוא אמרתי ויקר מכל יקר. לדוגמה, השرون ותלאביב מיצגים את השפה אלה שלשות לעומת ירושלים. כך בקובץ "בימי אשמת שרוו".²⁸ הבגידה אצל אציג'ג היא כל מה שהוא אנטו-ירושלמי, אני הייחודה והמקדש. הצירוף בגדה ושרון הוא צירוף מאוד בולט בכרך ז' של אציג'ג, שעניקו שנת תש"ז-תש"ח. שרווי הוא כינוי לשפה, חבל ארכ' נמק, שיшибו נוכחים דעת, תלאביבים. הוויתו על ירושלים, על הרה-הבית והמקדש ודמיונו לתקופתנו הוא יותר ממזהים; והוא עוקב אחר תהליכי הנפש של היהודים המנסים לחמוק מהר' הבית.

הקריטריון של ההליכה פנימה ולגובה הוא הקריטריון לגבי נושא המלכות, האדנות והריבונות. הוא מציב עדיפותו של נהר הפרת על הירדן, שהוא עניין מוגמד. או הכל או לא כלום. טוטליות מוחלטת. כל היתקעות באמצעות היא נסיגת המאיימת להפיל את כל התהיה אל המוות. הבסיס לכל עסקון בנושא הרה-הבית ביצירות אציג'ג הוא שחזורחויה מיסטיות²⁹ שהתרחשה לאציג'ג בזמן בקורי, הראשון כנראה, בהר-הבית, לאחר עלייתו לארץ בשנת תרפ"ד (1924). הקטע המצווט כאן הוא אך כשית מכל היצירה "מעמד הבורא בבריאות העולם – בהר-הבית בירושלים". זהו החלק הראשון של היצירה, שנכתבה בתשכ"ד (1964) – ארבעים שנה אחרי התרחשויות החוויה. המשורר משבhor מושחר אותה בפרשנויות שניות בתוספת דברי וידי ופרשנות.³⁰

מעמד הבורא³¹ בבריאת העולם – בהר-הבית בירושלים³²

באחד הימים המבורכים, בשנת תרפ"ד, זכייתי לעלות לירושלים ולדרוך ברגלי-הבשר בהר-הבית. איני בכוחי הביטויי למסור בציורו-אותיות³³ את טיב הטעם ואת ריח האיר, דמבראשית הווא-כך³⁴, ואת אשר התחולל בכל אברי הגוף ובכל כוחות הנפש והדמים שבוי, באוֹתָה הוויה שליל³⁵ שזכה לה אז. אותה שעה עשר הייתה במושגים היוליים ודולמי במלחים: ככל היו בכל המחשב של עולם בציורים מוחלטים. ועד החיים,

וכעת הוא כמו לך שהצווואר המלאכותי שהודבק לירושלים יונתק. מוחזור השירים נכתב מתוך האימה המתוכה אחדות בין אדם, נפש, עולם ומקום. המשורר מעלה ניב מיוחד כדיין את האימה ופטרונה מבואה למוחזור שיריו הראשון "אימה גדולה וירוח", והוא "חידת פחד שנרגשהה". הציגו מופיע בעמוד הראשון של חלק אי של כל כתבי אציג, והוא פרטקטיב על ימי הראשונים בארץ ובירושלים בהר הבית.

ואצלם-tag: חידת פחד שנטגשמה. שער החלושים עולה לפניה. באנצ'יטו ירח תעלג. ביה... משלתי כפות ירים, נאמנות לי לאמר כל האקבות, אני עושה בית-קובל לגילגת הבולט אחת בועלם.

השורה האחרון נכוна להשווות לציוויל המפורטים של איזארד מונק "הצעקה" מ-1911, בו מצוירת גולגולת הנתמכת בשתי כפות ידיים ופה פעור. גלוגוטא או גולגולת (שם המקום בא מן המלה גולגולת) הוא, לפי הנצרות, המקום בו נצלב ישו. המקום נמצא בכנסיית הקבר" על גבי סלע, והוא אנגלי למוטיבים המדוריים הקשורים בעבורו של אדם הראשון שעצבר מכל הארץ, במצוות שהקים אדם הראשון, וכמוון, מקומה של עקדת יצחק על אבן השתייה בהר הבית. אציג יוצר מיתוס חדש: הוא מיהיד ומעברת את המיתוסים הנוכריים, ומפניהם אותו לשירותו.

הגולגולת הדימויית זו והגולגולת הפיזית, מתקבלת בפואמה לירח הנתמכ בשתי כפותידיים, שהן בטורניפרמציות אוחdot, בשעתיות ובוניות של הר הבית, כמוום נישא, המזוהה עם העצמי המאומם.⁵⁰ הזיקה החזקה בין האני הערטיטלי, החשוף והעירום מכל, ללא אשליות ולא בגד — קשורה למफך הקיצוני של הכרת הישות: תמנota הכלילי-perfetti, שהיא סמל הר הבית, המופיע באקווי זהה כתמנota לבנה-ירח — גולגולת, "הבולט אחת בעולם", אשר תופיע בהמשך המוחזר. האלגוריה הסטרוקטולית הוא אכן עדות ובויה מובהק לאותנטיות הבוקעת מהסלב והיאוש האחורי, והשתלשלותה האנגלוגית לאחדות המיתוס האיסלאומי. חידת הפחד מעמידה את האדם בערטילאיו, כאמור של דוד ויינפלד על פי שורה מייצרת גירנברג: "ערטילאים צאו מטבח השמלות המכוסות".⁵¹ הערים מכל בגד הוא היושם מכל ציפייה, מכל מוסד אנושי, לרבות מלים ומחשבה. "ילת גיפסן בּ פְּלִילִי".

הזהותם של אציג עם הר הבית כמייצג את העצמי העמוק שלו, מתבטאת גם בשם העברי שבחר לעצמו — טור מלכא — הוא שם של אשתו, *עליזה טור מלכא*. בתרפ"ה (1925) פרסם אציג מחרוזי שירים אותם כינס תחת הכותרת "טור מלכא". הוא תכנן לפרסם ספר בשם זה, אבל אחר כך כניס את השירים בזורה שוניה.⁵² טור מלכא בשירות אציג אכן היה המלך הנזכר באגדות חז"ל ובסיפורים מקומות גינוי של המלך ינאי, אלא הוא הר הבית, כפי שנראה להלן בשיר " בכתב המכווה" (ג, 62).

וआתָה הוּא הַרְהָה עֹלָה: הַרְהָה — טור מלכא. קול קוֹרָא לו: לְעָלוֹת!

הקול הפנימי המפתח בתוך ישוטטו של הדבר, הנלחם נגדו בחמת עז. لكن הסיום "בוֹ לְמַעַן הַירוּשָׁלָמִי" דומה כלחש השפעה לגידוש השטן.

המוחזור נחתם בבית:

שְׂקָטְנָא, אֲבָא! בּוֹ יַקְרֵךְ יַלְבֵּשׁ אַיִמָּה כְּמוֹ רֶקֶםָה.
הַלְּזָה יַלְכֵד מַקְנֵתָה עָדִי הָר: יַרְשֵׁלִימָה.
[—]

אם ערבי יפְגַשְׁהוּ, זְקָרָהוּ, וְנָעַם שְׁכִיבָה לְבָרִיקִיר גַּם
עַל שְׁלֵבִי מַסְגָּדְעָמָר...

(כר א, 53) אציג מציין פעמים אחדות ב"אימה גדולה וירוח" את הר הבית בשמו, או במסגד עומר הנמצא במרכזו על מקום המקודש, כאשר חצאי הסהר של המסגד הם אמצעי דקירה להריגת הדובר, והמסגד עצמו מצוי כהשתלה מלאכותית של צוואר על החר.

מה הוא סופו של בּוֹ יַקְרֵךְ בְּאַרְחוֹת אַלְיִ —
זְרִיחָה וְחַצְאִי סְהָר בְּזָהָר —
מַסְגָּדְעָמָר זְקָרָהוּ בְּחַצְאִי סְהָר, וַיְיַזֵּל דָם
בִּירוּשָׁלָם! ...

(שם, 53)

ירושלים של מטה⁴⁷

... יש בבטנה של השפה עابر נפלא, כי היא הַרְהָה
למכללות עליה מני מַקְבֵּר אֶל-עַרְישׁ עַד דָּפָשָׁק —
עוֹדוֹ שְׁמָר שְׁטָר הַזָּהָב: כְּבּוֹשׁ דָּזְדָּ שְׁמָה כְּבּוֹשׁ!
וְעַל הַחֹלוֹת, עַל תְּשִׁפְכָּת קָלָלָה סְלָעִית, אָרָעָם קָטוּ
בּוֹנָה דִּבְרִים אֵל הַחַמָּה: בְּתִי מַקְדֵּשׁ בְּזִיעָרָן-אַגְּפִין.
(61) עי

אמנם כל פעולה ציונית באשר היא, כולל בת"א, היא בניית דבירים. זו התפישה הקלאליסטית המשיחית של מושורי העליה השלישית. אבל אציג, בנוסף לכך, מתמקד בירושלים עצמה:

וְלֹא יַכְתֵּב בּוֹ, הַזָּהָב, עִיר הַקָּדֵשׁ מַנְתַּחַת. הַר-הַבִּית לְאַל
גַּרְבָּה. מַגְּדֵל דָּזְדָּ בְּרִשות זָרִים.

(א, 62)

ראישיך איזון, ראישך הטע. אל צוארכך חפר מסגד, בית
ופארת למשלימים, כמו גולל על או יקר ומדם מפתחת
נספָג על בְּתִפְפִּיק מִתְ אָפָרִים בּוֹ הַנִּקְרֵי בְּאַרְגָּמָן. מִת בְּנִימָן
בְּלֹו מְשִׁי אֲשֶׁר בְּרִיךְ בְּיִיחָם!

(א, 63)

הרחמים העצמיים קשורים במותו הירצחו של הבן יקייר לי אפרים ובנימין צעיר הבנים החופך במקומות אחרים לישוף מולכו, כינוי של אציג לעצמו במושורי שירה אחדים, כשמו של שלמה מולכו, המנהיג המשיחי בתקופת האינקוויזיציה (1532-1500) המותה לשם יוסף. בכל הדמויות יש מתערובת עקדת יצחק ופרשת הצליבה,⁴⁸ המעורבות בחווית אימה שעברה על אציג, בהיותו על הר הבית, בה ערבו בקש להרונו. גם ראה שיל ירושלים הותז בעצם חורben הבית, כפי שכמעט הותז ראשו של המשורר

השיר "בכתב המכוה" (ספר הקטרוג והאמונה, כ"כ ג', ע' 62) זכה לביצוע בכורה מרשים בוועידת המקדש השביעית בשנת תשנ"ח, ביוזמת יהודת עציו ובהפקתו. (הركן נחום גיבר, הකריין יואל דרווי והמוזיקאי ישראלי אידלסון). הוא הראשון לbianco היבוריה של שירי אצ"ג. לאחרונה בוצע (קריין: חיים טופול) השיר "באוניILD אספרא" – (כ"כ ג', ע' 44) במסגרת בית אצ"ג, הוא השיר המפורסם ביותר ביותר העוסק בנעלית הרהבית בידי יהודים נגד יהודים, שהתחפרס ב-1930 (תרצ"ג), כולל תוכחה, קינה ומאבק על סיגורת ההר וגירוש המשיח על ידי הרוכלים לאלאפיים שנה נוספת:

אני שמעתי מ dredג מני הר אלי הר, פצבי וכיעל
Psiyuani על כל סלע גבעה;
אך אל הר הרהבית לא בא: זה החר היחיד שעלי לא
דרך ברקלין.
משיחיות ישראל בדמות עז מהר-הבית נפרצת...
ווחנש רסיים עגולו וניער אל חם.

— — —

שוב גוף לאנראה, בקבליו לאלאפים שנה ובראשו לעזקה: לנצח באר חזמים העברית,
בחקר-הפשית –
שוב לאלאפים שנה... מי יזעך אם לא.
אלול תרץ' ירושלים המושפלת.

נחתום את מסת הרהבית בשורות החוראות במו ובלב כולם, וכי רצון שלא תחתמנה בוטם רב, והרי זו תפילה שווה. לפחות את פסוקי הקרב נוקום בדגלו, אלו פסוקי אצ"ג, המפלסים דרכה של מרכיבת המשיח:

על צעת הפשע

ויזע אני, כי כפצעה חזקה בעמי
לא היה וגם לא היה, כי הוא גדול הפשעים;
ולמחות אט הפשע הזה יקרש גם הזרות;
[—]
עד אשר יקום הגואל ירושלים וקלוננו – נוקם
ויפגע הרה-בניתה בקי לפליס בבוד אסן.
רקב עשת גלק לפניו פאריאל נוקם.
אני את פסוקי הקרב בפתח חזך רוקם.
(62-61)

הערות:

¹ כתבי, כרך ב', ע' 158 "ישתתרףআ את ייחד בתפילה לנש הרהבית" מתוך "שני פרקי שירה בעשות ובמורא גודל" וראה שם הערת הערך דן מירון, המזכיר כי הדברים נכתבו לשירים ממילאי לדושתי אל המתים המקודשים" ועומקה מני מות בחוץ טוטוסי מתוך "חוון אחד הלגונות" (1928) ואשר חזרו ונפסטו ב"מחניכים" פיב, תמוז תשכ"ג (1963) בהקשר חזות דומה ותפילה על הנט. בשירים עולות תחוותיו – חזותו של המשורר בשנת תרפייה מה ציפוי לישוב בשנת תרפי. נבואות אלו חזרות בכל המעלמים ההיסטוריים של אובדן ומחיה שאצ"ג נכח בהם.

² מופיע הן בספר וחוברת התהרו כרך ו, תשנ"ג ע' 29-23 (מהדרה ראשונה 1950) והן בכרך ח' של כל כתמי, עמוד 61. זהה לעוניים רבים כדוגמת עינויים שעדיין כגדעון צנלאסון, יעקב בהט, דוב לנדאו.

הנihilisms העמוק שאיפין את שירותו בתקופת ורשה בirlין של ראשית שנות העשרים הוא שפינה את החלל להליכה אל גובה ההר, אל לב המשמעות, הוא המערב מאמצע העולם הסטמי, האנטי-מהותני, בלשון הפולוליטיים של זמנו, לאמצע העולם הממשי. מפiroק הסובייקט להעמדתו על מהותו בគמיה לירושלים שהוא לב העולם.⁵³ הדבר בשיריו הראשונים של אצ"ג שנכתבו בארץ, נאלץ להניאר לעצמו ולקרוא מהי משמעות השינוי המתחלל בו, החל מבאו-רביטיו הראשון שנכתב בארץ.⁵⁴

כך ערוכים שיריו של מחוזר יאמנה גודלה וירח. פרשת הגאולה בשירתו,⁵⁵ המתנהלת במקביל להתרחשויות המטא-היסטוריה ולהיסטוריה היהודית-עברית והולמית המתרחשת בפועל במסעו של אצ"ג אל עצמו ואל הרהבית, כשענין הרהבית הוא קווצה העליון והנישא; ולעומתו, אפנה התחתונו התהומי היא אירופה. אך החשיבות אל עינא דמלכא חוללה אז, כפי שהיא מוחלטת היום המעווני נרחבים בעם, ובפרט במנגנון, גם מחלק הפוך המעווני להסום גאולה ומשיחיות בכל כוחו. הנושאים של גירושו הוגאל ובריחה מהגאולה, נסיגת מירשלים וסיגרת הרהבית והגבידה הלאומית בהר הולו בשירת אצ"ג פעמים רבות כמספר שיריו. ראה לדוגמה במחוזר השירים "במי אשמת שרוון", כרך ז', 63-60, והמחוזרים הקודמים: "על פni הרהבית" הנפתח בשיר פתיחה ל"חילים בלהה":

יכול היה זה לחולל את הנס הנכסף – ויאלם .. סוד-
סקולות-הרוועים: החקhma היחנית / למוקת-אשפות
– גליות, שקוויות פרעלה / מכך חרט שחררים' שענים
נספרים בפטיש/, אלא שבר קאובי אט עצמות
שוותיים / ונגרת פימד עם זם תרעילת-הקלמה –

ולאחריו בא השיר המזועז והאקטואלי "חולם בלהה",
כיצד השתלט אבדלה [עבדאללה] על הרהבית.

רום או תהום

תי ביריות ניצבו בשירת אצ"ג, כפי שהן ניצבות בפנינו היום. רום או תהום. אם לא מעפיל להר הבית, נטרס לתהום. כך בשורות המפורסמות לקוראיו, בשירו הבלתי נשכח "בכתב המכוה", שתמציתו נביא כאן בדילוגים מופלגים:

אשה, הגנה בנק! על גבו ירושלים עוזרת: ירושלים של
דם, של תהום, של בתרים, של מלכות ועם שער
אשפות של אובייה-אויביו.

על גבו הקפן, גב אונש, עוזרת ירושלים גדולה וכבדה
ובונעת בפניהם. ואטה הוא הרים עולה: הרים – טור
מלפה. קול קורא לו: לעלות!

— — —

ערפל על השיא עוד, אך בנק את השחר חזזה: זה עגול
הדמות של היום הגדול המקונה ואת קרו קאל –
שופר הנטהכ עלי סלי.

[...] אם יזבת עלה ויגיע לשיא הנכסף
ואותיות שדי תגעה בשרג השיין שbagdi הפה –
ולא – יפל בנק קרבוי יוסף דיליה ריאה ותכלחו בבדות
מתלקחות כלבת הר-געש.

אבייר וויס. ראה בספר מבחר מאמרי ביקורת על יצירות של שלונסקי, עם עורך (1977). ואחרונה עיון מקיף בנושא של ספרו של חן חבר בשבי האוטופיה, החוצצת מרכז מורשת ברגרוין, אוניברסיטת הנגב, 1995. למשמה זו אפשר להוציא את מאמורו של בעז ערפל העוסק בהשואה בין גורינברג לשולנסקי.

²⁷ הلال ויס, עגנון – עוגנות עידן ועינם, חלק ג', האוניברסיטה הפתוחה, ע' 145-137;

Eliade, Mircea, *The Myth of the Eternal Return*, translated from French, 1965, pp. 85-92;

ראה גם מאמרה של ליליאן דבי גורי "על המושג 'אמצע' בשירתו של אצ"ג", *המכתבות והדומות* 122-230.

²⁸ ראה הקובץ "יבימי אשמת שرون", בכרך ז', ע' 76-60.

²⁹ על החוויה המיסטית בשירה ראה מאמורו "על אילת השחר בשירת ביאליק", *שירת ומסתורין*, בר-אילן 1976, המסתמך על התהනויות לקיום של חוויה מיסטיות, שהיא תחוותה התחדשות עם ההוויה, התהනויות עם האו.

³⁰ ב' ב', ע' 163-162.

³¹ המוטיב על הבורא העומד על הור הזיותים נמצוא בוכריה, בנבאות אחרות, המים על גו ומווגו. המשורר מצטרף לאחרית לאחרית, זכריה פרק יד, ד: "וַיָּעֶמְדֵּו רֹאִיו בַּיּוֹם הַחֲאָה עַל הָר הַזְּיוּת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְהוָה מָקָדֵם וּבָקָע הָר הַזְּיוּת מִחְצֵיו מֹרֶחה וַיָּמָה גַּיא גָּדְלוֹ מֵאַד וְשָׁחַץ הַהָר צְפֹונָה וְחַצְיָה נֶגֶבָה":

³² בשלוי העומד מירע עורך 'כל בתבי', דן מירון, כי הקטוע נדפס כקדומה לשירים "morphoz חפי" ו"לנוכח הפלאי", שנדרשו שניים במ怅נים, גליון פ' יד (ערב ראש השנה תשכ"ז), ואילו השירים עצם המתארים תלקים מן החוויה ודמיוניה,נדפסו לראשונה: "morphoz חפי" בכ"ג תמו'ה נהגי, "לנוכח הפלאי" – י' כסלו תרפ"ט. השיר "morphoz חפי" (ב', 60) כולל בתוכו, בשני בתיה האחוריים, את המוטיב העוסק במקום בו עמד האל ביום באו עולם [תקיעים כורכים בתוכם גם מוטיבים אליליים ונוצריים כבדים]. השיר השביעי, "לנוכח הפלאי", (ג', 61) מדבר על התהනות הפלאי "דזפני הזמן אל העומק הזה..." ובסעורי העיר יש אדמה לראות: עומד סוס פלא ואוכפּוּ על בָּבָ, עַמְּדַ וּמְחַכֵּה לְבוֹא וּרְכַבָּהָאשׁ. אשר ידיהרו להר המורה – –"

³³ יש"י, מסכת סנהדרין דף סה עמוד ב: "ברא גברא – על ידי ספר יצירה שלמדו צורף אמותיות של שם". לצייר אמותיות יש כוח בבריאה. הקדוש ברוך הוא ברא את העולם במאמר, ועל כן מבוסס ספר יצירה. האות בגוף חי היא תפישה מיתולוגית החושפת את הכוח שבאות.

³⁴ הינו, לא כל פרט מעוז היברא. זהו חל, תחום עליימני שנייני הזמן איינו יכולות לו.

³⁵ עניין הויה, מציאות והשם המפורש.

³⁶ מהילים פרק זה, י, "אבבעם שנה אקוט בדור נאמר עם תען לבב הם והם לא ידעו דרכיך": (אקטואטוקטוטט).

³⁷ בפרשת המשכן: "וְרֹאָה עַשְׂתָּה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אָתָה מֹרֶה בַּהּ" (שמות, כז, ח). פרק זה, מ, וכן: "בְּבוֹבָל תְּהַשֵּׁה אָתָה כִּאֵשׁ קָרָא אֶלְךָ בַּהּ" (שמות, כז, ח).

³⁸ לית אתר פניו מיניה – ראה אי אורבן, חז"ל אמונה ודעות, מגאנס תשכ"ט, 68-29.

³⁹ והלים פרק קלב, יג: "כִּי בָּחָר הִי בְּצִוָּן אֶזְהָר לְמוֹשֵׁב לְיַד":

⁴⁰ גנותה – מלחה ומושג בולט בשירת אצ"ג, סוג של אור עליון מזוקק ומתויה, לפחות מפעמים נרגעים ולפעמים גם בעצב (גונגה).

⁴¹ פלא גוף, אפשרי הדוד הפליגנו. האשאה נקראת פליגנו של האשא, כי מצלעו לקחה. המשמעות האסטרטגיית המיסטית של גוף ורוחני כרוכה בחחוות של פלאגנו, שהוא גם מושג נזורי הקשור בתרבות פיגוריאצית, עיבור-צורה ולגונל, חלק בלחמי מרד מוחבוי, כמו צלע המשקן.

⁴² יציג של הכרה נימנית לצהה באחת והוחופת את האטען סתמי, אמצע העולמי, לאמצע המהוות מרכזו העולמי הוא הרהיב. ראה בשיר "morphoz חפי", העלה, 10, על נושא האמצע [הלב] בשירתו של אצ"ג, ראה ליליאן דבירgori ספר המכתבות והדומות; ראה גם בדיסרטציה של תמר

³ "באוני יلد אספר", כל כתבי ג', 44.

⁴ המחוור "בסוד קרנרת וירדן", בשיר ימת נפש – חלק, "רחובות הנהר", מוהדי תש"יך, עמוד רכ"ב.

⁵ יאל פל בך כרבבי יוסף דיליה רינה ותכסחו כבדות מותלקת כל חבר געש". בשיר "אשה הנה בך", י' 63. על ר' יוסף דיליה רינה, המקובל מן המאה ה-16 שניסה לשבות את השטן ולהביא אולה ראה, בין השאר: גרשום שלום, "למעשה רבבי יוסף דיליה רינה", עוד דבר, ספ"ע 1989, 262-249. השירים הללו נכתבו על רקע פראוות 1929 ולאחריו.

⁶ "באוני יلد אספר" (תר"ץ) כ"כ ג', ע' 45-44.

⁷ ראה השיר "בזה הדם", מהוחר "בארץ הנכאים", כל כתבי א', עמוד 83.

⁸ שבת קד, ד.

⁹ רומן צטמן: *מיתופואסיס: תיאוריה, שיטה ויישום במחזר יצירות של פ.מ. דוסטויבסקי ושי' עגנון* (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור פילוסופיה" אוניברסיטה בר-אילן תשכ"ט, עמוד 2).

¹⁰ ראה השיר, "עמי ים", "רחובות הנהר", כ"ט, ושיר "עמי ים עמי יער", שם, לה.

¹¹ קורצוייל, בין חזון לבון האבסודז, ע' 92-93.

¹² שם, "העולם באספקלריה של המיתוס", ע' 33-11.

¹³ שם, ע' 23, הגדישה במקורו.

¹⁴ משה שורץ, שפה, מיתוס, אמנות, שוקן, תשכ"ז ע' 147-144.

¹⁵ לבביהת האמן והעצמי ראה מי גולדמן, *פסיכולוגיה העצמי* ע' 70-78, *ספרות ופסיכיאנליה*, 1998.

¹⁶ ראה השיר "ישופרות", 1912, געאמלטע וועראק: [יידיש], החזאת מאגנס, ירושלים תש"ט כרך א' ע' 243. תרגומו ומשמעותו במאמרי "משיח בלי משיח", *המכתבות והדומות*, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 2000. וראה מאמרו של יעקב בהט "הרעיון הגוטי – משמעותו ומוקומו בשירתו ובhoganto ובhoganto, הוצאה יהידי, ובhoganto, הגדישה במקורו, 1983, ע' 122-109.

¹⁷ שלום לימונבאים, שירות אווי צבי גורינברג – קווי מותאר, הדר, 1984, ובעיקר במאמריו שהתפרסמו בעלי שיחות, 30/29, 1991, י' 621; נקרים בימי חייהם, מבוא לספר *המכתבות והדומות*, שם ע' 21-19. והודפס לראשונה בכתבה העת נטיב גילון 24, טבת-שבט תשנ"ב 1992, ע' 58-56.

¹⁸ חן חבר, *ଉערוכת אווי צבי גורינברג במלואות לו* שמונימ, בית הספר הלאומי, תש"ל, ע' 39.

¹⁹ פרוסט בגילוון חונכה של "שבלייט", גלוון 16, כ"ד בסלו טרפ"ג, [זר] שביעון לילדים בהוצאה הודע המרכז של הסתדרות והדומות. ב' ב', ע' 247.

²⁰ ח'בורה, שמשמעותה 'כונפה', 'כוליאסטרא', הוא שם של כתבת (שיצאו ממנה 2 חוברות-ב-1922) בעריכת מלך רוטשילד פרץ מוקש, אפייג' ומשוררי יידיש אחרים שמרכוזים היה בהורשה. ראה חן חבר, שם, ע' 34. ועמיפיסטי (1921). *מפייסטו*, תורגם מײַדיש עיל-יִדִּ זאַב יִבְּזִין, טרטס, מלבד קטעים קצרים.

²¹ קטלוג תערוכת אצ"ג (הע' 12 לעיל). "ביבים שלום, אווי צבי גורינברג, ווטSTEיריהים אויף סלאוישער ער"ז"עס נעליה, אווי צבי, בית הדעת על אדמת הסלאויזטס", אלבלאטסז"ס חוברת 4-3, ברלין يول 1923, ע' 27-25.

²² ראה המבוא של יהודה עציון ליהדותה החדשה של הספר דרישת ציון מאת הר בץ צבי קלישר, תש"ב.

²³ בנדיקט אנדרסן, *קהילות מודמיינות*, מבוא: עזامي בשארה, האוניברסיטה הפומורית, 1999.

²⁴ על-פי משנתו של קרל יונג האני והלא-מוני (תרגום), דביר, 1974.

²⁵ קובץ שירים של אברהם שלנסקי תרץ-הTRACEIT, המביא פניה לכיוון האוניברסלי, על הזקה, הדמיון והשוני בין שלי גורינברג לשולנסקי ניתן למצוא העורות חשובות בביבורת קורצוייל, דן מירון,

⁴⁹ ראה גם 'גולגולתא' (30.11.1920), יצירתו הספרותית של אצ"ג בידיש, לינדנបאום לעיל.

⁵⁰ על "העצמי" והאמן, ראה מרדכי גלמן, **ספרות ופסיכואנאליזה**.

⁵¹ דוד ויינפלד, "על מוטיב אחד ומקורותיו בשירטו של אצ"ג בשנות העשרים", **המתקנות והדמות** עי 390-385. כדי להעמיק בעניין יש להתבונן במחזור השירים "הכרת הישות" ובתולדותיו. ראה תמר וולף מונזון, שם, העירה 32 ובשירי המבוא למחזור השירה שכונסו בחלק א של כל כתבי.

⁵² חבר חנן, **קטלוג התערוכה**, עי 70.

⁵³ נתרפסט לראשונה ב'קונטרא' ב-4.1.1924 ואחר-כך בתרפ"ה. ראה תמר וולף מונזון, שם.

⁵⁴ ראה ספר שיריו הראשון של שי שלום **בלב העולם** (תרפ"ז), וניתחוו של אבידב ליפסקר בספריו **שיות** ש. שלום, ספרות פועלאים 1992. ליפסקר מצבע על הזיקה במוטיב 'לב העולם' לסיפורו המפורסם של רבי נחמן. ראה קטלוג התערוכה, עי 70.

⁵⁵ ראה שמואל הופרט: "גלוות וגאולה – תפיסתן ודרך עיצובן בשירתו העברית של אצ"ג" – חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית תשlich' (1978).

וולף-מנזון גיבוש הפואטיקה הארץ-ישראלית של אורי צבי גרינברג, בר-אילן תשנ"ו בהדרcht יהודה פרידלנדר, העומדת לראות או; ראה גם בחקר ירושלים ביצירת עגנון. לצד ההכרה האינטואיטיבית של כל יחיד, לימוד שיטותי של הנושא ירושלים כמרכז העולם הוא מהלך שמעשר כל אדם במודעות לחסיבות הקאוואידיניות של הקוזשה: איחודה המקום, הזמן וההוויה. ראה ספרי **קול הנשמה**, בר-אילן 1985, העוסק בספרות "הדים וכסא".

"אני עליתי מרים הריס", מלכים ב, יט, כג; ישעיהו לו, כד (פרש רשיי)
על אתר: [הרחבתי](#).⁴³

⁴⁴ פיווט מיסטי לטעודה שלישית, שעת ירעואה דרעווי, [רצון הרצונתו]
"השכל הנעלם מכל רעיון", חתום באקוורטיכון אברהם ימין.

⁴⁵ ראה חנן חבר [קטלוג] אורי צבי במלאת לו שנים, תערוכה בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, תשל"ז, עי 57 ואילך.

⁴⁶ תמר וולף-מנזון, "אותו סנבלת של תרפ"ט ותרצ"ו; – גלולה של מטפורה פוליטית", **המתקנות והדמות**, עי 337-348.

⁴⁷ מחזור שירים בתוך **כל כתבי א'** עי 61-68.

⁴⁸ אי הראל פיש, "עקדת יצחק", עתידי זבור, מוסד ביאליק 1984 עי 114-95.